

Şevk'efzâ Makamı Seyri (1)

İstanbul Belediyesi Konservatuvarı (Darül-Elhan) Türk Musikisi Talebe Cemiyeti

Ahmet Şefik Gürmeriç

[1904 - 1967]

Usûlü : S o f y a n

Şevk'efzâ Makamı

a) Durağı: Acem Aşîrân perdesidir.

b) Seyri: İnicidir.

c) -Dizisi: Çargâh perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisine yerinde Acem Aşîrân dizisinin (Acem Aşîrân'da Çargâh dizisi) ve yine Acem Aşîrân perdesinde Nikriz beşlisinin eklenmesinden meydana gelmiştir.

Not: Bâzı Şevk'efza makamındaki eserlerin sonunda Acem Aşîrân perdesindeki Nikriz beşlisi yoktur. Bunlar Çargâh perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisinden sonra, yerindeki Acem Aşîrân dizisine geçip, bu dizi ile karar verirler. Diğer bazı Şevk'efza eserlerde ise yerindeki Acem Aşîrân dizisinin tamamı kullanılmayıp, doğrudan Acem Aşîrân perdesindeki Nikriz beşlisine geçilmiş ve bu beşli ile karar verilmiştir. Görülüyor ki, Şevk'efza makamı birkaç şekilde kullanılmıştır. Bunların hepsi Şevk'efza'dır.

Not: Şevk'efza makamında da Hicaz ve Şehnâz perdeleri Sabâ makamındaki gibi ve aynı sebeplerle biraz dik basılmalıdır. (bk. Sabâ makamı).

Şevk'efzâ makamının esas yapısı, yukarıdaki şekilde olmakla birlikte, elimizdeki klasik eserlerin incelenmesinden, makamın daha farklı şekillerde de kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bâzı Şevk'efza eserlerde giriş seyrinde Gerdâniye perdesinde bir Uşşak dörtlüsü, Acem'de Rast beşlisi görülür. Bunun sebebi, Çargâh'daki Zîrgüle'li Hicaz dizisinin Hicaz ve Uzsal dizisi hâline dönüşmesidir. Hicaz ailesinin birbirine geçki yapması tabiidir. Şevk'efza makamındaki bu geçki uzun sürmez; hemen tekrar Gerdâniye'de Hicaz dörtlüsüne dönlülür.

Bazı Şevk'efza eserlerde ise güçlülük görevi, Gerdâniye perdesinden ziyade Acem perdesinde yüklenmiş; ikinci mertbe güçlü olarak da Çargâh yerine Kürdi perdesi kullanılmış, dolayısıyla Gerdâniye ve Çargâh asma karar durumunda kalmışlardır. Yine bazı eserlerde yerindeki Acem Aşîrân dizisi hiç kullanılmadan, Acem Aşîrân'daki Nikriz beşlisine geçilip karar verilmiştir. Gerek Acem perdesinin fazla önem kazanması ve gerekse yerindeki Acem Aşîrân dizisinin kullanılmadan Nikriz beşlisine geçilip karar verilmesi, Şevk'efza makamının bir çeşidinde Acem Aşîrân perdesi üzerine kurulmuş ve tiz taraftan birinci şekilde genişlemiş bir Nev'eser dizisinin de makama katıldığı gösteriyor. Özellikle şarkı formundaki bazı Şevk'efza eserler, sırf bu dizi ile beşlenmiştir. Bu da bir Reng-i Dil makamı dizisi demektir.

Yine bazı eserlerde makama karar yakın bir takım değişiklikler olduğu görülüyor. Bilhassa, Kürdi perdesinin fazla önem kazanması, ikinci mertbe güçlü olarak kullanılması ve hattâ Çargâh perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisinin yedeni olması icap ed en Segâh perdesi yerine Kürdi perdesinin kullanılması sonucu, Rast perdesindeki bir Uşşak dörtlüsü ve Acem Aşîrân perdesinde bir Rast beşlisi meydana gelir ki, Acem perdesinin de birinci mertbe güçlü olarak kullanıldığı bu eserlerde tam karara yakın Acem Aşîrân perdesinde bir Basit Sûz'nâk dizisinin de seyre katıldığı anlaşılır. Yüründe Acem Aşîrân dizisi bu eserlerde yine ya hiç yoktur veya pek az gösterilmiştir. Fakat karara yakın bu değişiklikten sonra Acem Aşîrân dizisiyle karar veren çeşit hâric, yine Acem Aşîrân'daki Nikriz beşlisi gösterilip tam karar yapılır.

Şimdi , Şevk'efza makamının çeşitli şekillerdeki oluşumuna karışan dizileri bir arada inceleyelim:

d) Güçlüsü: Birinci mertbe güçlü Gerdâniye perdesidir. Seyre bu perde eksen olarak başlanır ve yine bu perdede Hicaz çeşnisi ile makamın yarım kararı yapılır. Hicaz çeşnisinin 1 tanini altında Nikriz çeşnisinin meydana geldiğini biliyoruz. Bazı bestekârlar Gerdâniye perdesinin 1 tanini altında, yani Acem perdesinde meydana gelen Nikriz çeşnisini çok kullanmışlar, hattâ bu perdeyi güçlü olarak kabul edip yarım kararı Acem perdesinde Nikriz çeşnisi ile yapmışlardır. İkinci mertbe güçlü Çargâh perdesidir. Bu perdede Zîrgüle'li Hicaz çeşnisiyle asma karar yapılır. Fakat bazı bestekârlar Çargâh perdesinin 1 tanini altında meydana gelen Kürdi perdesinde Nikriz çeşnisiyle de ikinci mertbe güçlü olarak kullanmışlardır.

e) Asma Karar Perdeleri: Güçlü Gerdâniye perdesindeki Hicaz çeşnili yarım karardan sonra bunun 1 tanini altında, yani Acem perdesinde Nikriz çeşnili ve Dik Hicaz perdesinde de Hüzzam çeşnili asma kararlar yapılabilir. Çargâh perdesindeki asma karar, Zîrgüle'li Hicaz çeşnisiyle yapılır. Bu Zîrgüle'li Hicaz çeşnisiyle yapılan asma karar için Segâh perdesi yeden olarak kullanılır. Fakat bâzen Çargâh perdesindeki asma karar Zîrgüle'li Hicaz çeşnisiyle olmayabilir. Bu perdedeki Zîrgüle'li Hicaz çeşnisi yerine, Hicaz çeşnisi gelmiş olabilir. O zaman Segâh perdesi yerine, Kürdi perdesi yeden olarak kullanılır. Çünkü Hicaz'ın yedeni tam seslidir. Kürdi perdesi de önemlidir. Bu perdede Nikriz çeşnisiyle asma karar yapılır.

Bunlardan başka yerindeki Acem Aşîrân dizisine geçilince de Çargâh perdesinde Çargâh'lı, Dügâh perdesinde Kürdi'li, Rast perdesinde Büselik'li, Acem Aşîrân perdesinde Çargâh'lı asma kararlar yapılır. Şevk'efza makamı, görüldüğü gibi, asma kararlar bakımından zengin ve güzel bir makamdır.

f) Donanımı: St için koma bemolü, re için bakiye bemolü donanımı yazılır. Gerekli değişiklikler eser içinde gösterilir.

g) Perdelerin T.M.deki isimleri: Şevk-u Tarab makamının seslerinin ayıdır. Ancak Şevk'efza makamının karar kısmında yer alan Şevk'efza makamının karar kısmında yer alan Acem Aşîrân perdesindeki Nikriz beşlisinin sesleri Acem Aşîrân, Rast, Zîrgüle, Segâh ve Çargâh'dır.

h) Yeden'i: 1.cizideki mi Hüseyni Aşîrân perdesidir.

Not: Genellikle Şevk'efza ve Şevk-u Tarab makamları dizilerinin ve seslerinin benzerliği sebebiyle, birbirine karıştırılmaktadır. Aralarındaki farkları inceleyelim:

I) Şevk'efza inici, Şevk-u Tarab inici-çıktıdır.

II) Şevk'efza makamının güçlüsü Gerdâniye veya Acem perdeleridir. Şevk-u Tarab makamının ise, her zaman Çargâh perdesidir.

III) Şevk'efza makamı, Çargâh perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisinin tiz bölgesinde çok dolaşır. Şevk-u Tarab makamı ise, bu kısımda gezinmeyip, daha ziyade Sabâ makamının dizisinde gezinir.

IV) İki makamın tek benzer tarafı, Şevk-u Tarab makamının Acem Aşîrân dizisi ile karar vermesi ve bir çeşit Şevk'efza'nın da böyle karar etmesidir. Fakat Şevk-u Tarab makamının Acem Aşîrân perdesinde Nikriz beşlisi ile karar eden Şevk'efza makamı ile hiçbir ilgisi yoktur.

V) Çargâh perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz çeşnisi her ikisinde de vardır, fakat Şevk-u Tarab makamı bundan sonra Sabâ dörtlüsü ile Dügâh perdesinde kadar iner. Şevk'efza makamında ise Çargâh perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz çeşnili asma karardan sonra, Kürdi perdesinde Nikriz çeşnisiyle asma kararlar yapılabilir. Bu kürdi perdesindeki Nikriz çeşnisi, Şevk-u Tarab makamında yoktur.

i) Genişlemesi: Makam, yapısı gereği oldukça geniş bir seyr alanına sahiptir. Bu bakımdan ayrıca genişletilmemiştir.

Seyri:

Birinci mertbe güçlü Gerdâniye perdesi civarından Gerdâniye eksen olmak üzere seyre başlanır. Bu perdenin iki tarafındaki çeşnilerde karışık gezinildikten sonra, güçlü Gerdâniye perdesinde Hicaz çeşnili veya Acem perdesinde Nikriz çeşnili yarım karar yapılabilir. Sonra gereken yerlerde gerekli asma kararlar da gösterilerek, Çargâh perdesine kadar inilir ve bu perdede Zîrgüle'li Hicaz çeşnili, Kürdi perdesinde de Nikriz çeşnili asma kararlar yapılır. Daha sonra Acem Aşîrân dizisine geçilir. Bu dizide de karışık gezindikten ve gerekli asma kararları gösterdikten sonra, Acem Aşîrân perdesindeki Nikriz beşlisine geçilir. Bu beşli ile Acem Aşîrân perdesinde genellikle yedenli tam karar yapılır.

Şevk'efza makamının bir başka çeşidinde ise Çargâh perdesindeki Zîrgüle'li Hicaz dizisinden sonra, yerindeki Acem Aşîrân dizisine geçilip karar verilir. Bu çeşitte Acem Aşîrân perdesindeki Nikriz beşlisi yoktur. Bu da Şevk'efza'nın bir çeşididir.

S o f y a n Usûlü

*) Dört zamanlıdır.

*) İki tane iki (2 +2 = 4) zamanın veya iki Nîm Sofyân'ın birleşmesinden meydana gelmiştir.

*) 4/8'lik ve 4/4'lük iki mertebesi varsa da, 4/4'lük ikinci mertbe daha çok kullanılmıştır.

*) Pışrevlerde, ilâhîlerde, şarkılarda, türkülerde, oyun havalarında, kısaca özel usûl mecburiyeti olmayan hemen her formada kullanılmıştır

Sofyan Darb Usûlü

1 . Darb :

(Dü-Üm)

/ [2 Zamanlı ve Kuvvetli]

2 . Darb :

(Te)

/ [1 Zamanlı ve Yarı Kuvvetli]

3 . Darb :

(Ke)

/ [1 Zamanlı ve Zayıf]